

بسمه تعالی

بررسی میزان اثربخشی طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان (نماز کلید بهشت)^۱

نویسنده: دکتر مهدی محمودی^۲، دکتر ابوالحسن ماهروی

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی اثربخشی طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان (نماز کلید بهشت) در سازمان نهضت سوادآموزی انجام گرفته است. روش تحقیق از نوع آمیخته (کیفی و کمی) در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌های موردنیاز در بخش کیفی با روش تحلیل مضمون و در بخش کمی به روش تحقیق علی-مقایسه‌ای انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات لازم در بخش کیفی و به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤالات ۷ و ۸ تحقیق و شناسایی دقیق نقاط قوت و نقاط ضعف طرح از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. جهت اطمینان از روایی پژوهش، پژوهشگر پس از پایان توضیحات مصاحبه‌شوندگان از روش بازگویی مفهوم برای پاسخ دهنده استفاده کرده است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل صاحب‌نظران و کارشناسان سازمان سوادآموزی، کارشناسان ادارات کل و کارشناسان ستاد اقامه نماز بودند که تا مرحله اشباع نظری ۳۰ نفر را شامل شد. تحلیل محتوای مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون انجام گرفت. جامعه آماری در بخش کمی شامل کلیه آموزش‌دهنده‌ها و سوادآموزان کشور بودند که در طرح آموزش نماز کلید بهشت به‌عنوان آموزش‌دهنده و یا سوادآموز حضور دارند. حجم نمونه با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه گرجسی و مورگان تحقیق مشخص شد. حجم نمونه تحقیق در گروه آموزش‌دهندگان برابر ۳۵۷ نفر و حجم نمونه سوادآموزان ۳۸۱ نفر به‌دست آمد. از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای برای انتخاب گروه نمونه استفاده شد. ابتدا با استفاده از روش تصادفی ساده از بین ادارات کل آموزش و پرورش استان‌های کشور از استان‌های شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی در مجموع ۸ اداره کل و از هر اداره کل حداقل دو منطقه انتخاب شدند؛ و از هر منطقه تعداد افراد نمونه از هر یک از گروه‌های آموزش‌دهنده و سوادآموز انتخاب شدند. با توجه به همکاری خوب استان‌ها بیشتر از تعداد مورد نظر از هر یک از گروه‌های جامعه آماری تعداد ۵۲۰ پرسشنامه آموزش‌دهنده‌ها و تعداد ۶۹۲ پرسشنامه سوادآموزان توزیع و جمع‌آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست آمده از آمار توصیفی (فراوانی‌ها، درصد، واریانس و انحراف استاندارد) و از آزمون آمار اسنباطی استفاده شد. در همه سؤالات اصلی و فرعی تحقیق و بر اساس سطح معنی داری آزمون

^۱ این مقاله پژوهشی از طرح پژوهشی ارزشیابی طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان که با هزینه سازمان نهضت سوادآموزی در سالهای ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ اجرا شده است استخراج گردیده است

^۲ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

تی فوق که در هر دو گروه سوادآموز و آموزش دهنده کمتر از ۰/۰۵ بود، لذا برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲,۶ (به معنی متوسط) یعنی $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل $H_1: \mu \neq 2.6$ تایید شد. نتیجه اینکه فرضیه $H_1: \mu > 2.6$ در هر دو گروه مورد مطالعه مورد پذیرش واقع گردید. بدین معنی که اغلب سوادآموزان و آموزش دهندگان گزینه های خوب، خیلی خوب و عالی را انتخاب نموده اند. بنابراین اغلب پاسخگویان ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی را عالی عنوان نموده اند.

کلید واژه ها: نهضت سوادآموزی، آموزش نماز کلید بهشت، ارزیابی اثربخشی

۱- مقدمه

بهترین راه برای رسیدن به آرامش روحی به یاد خدا بودن وزنده نگه داشتن یاد و ذکر خداوند متعال در دل می باشد. چنانکه قرآن کریم در آیه ۲۸ از سوره رعد می فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» حال بهترین راه برای زنده نگه داشتن یاد خداوند متعال در دل و به یاد پروردگار بود، خواندن نماز است. در جوامع اسلامی، نماز و اذکار آن، برجسته ترین و بالاترین جایگاه را به خود اختصاص داده است. حضرت ابراهیم در دعای خود می فرماید: پروردگارا مرا از برپاکنندگان نماز قرار ده و از فرزندان من نیز چنین کن، پروردگارا دعای ما را بپذیر. (ابراهیم/ ۴۰) در بین اعمال عبادی، نماز نقش بسزایی در آرامش و تکامل روحی افراد ایفا می نماید. (الهی زاده، ۱۳۹۶) سوادآموزی که ثمره انقلاب اسلامی و میراث ماندگار معمار و بنیان گذار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و مورد حمایت مقام معظم رهبری است، بخشی از نظام تعلیم و تربیت کشور است که زمینه تربیت اسلامی و بسط و گسترش فرهنگ اسلامی را در بین بزرگسالان بی سواد و کم سواد جامعه فراهم می کند. یکی از وظایف سازمان نهضت سوادآموزی تربیت و بالا بردن سطح فرهنگ و نشر فرهنگ اسلامی مناسب با سوادآموزان در محدوده ضوابط نهضت سوادآموزی است. (ماده ۴ اساسنامه سازمان سوادآموزی) این سازمان همواره تلاش می کند تا با تهیه و اجرای برنامه های فرهنگی و اعتقادی مبنی بر تربیت انسان های مؤمن، پرهیزکار، متخلق به اخلاق اسلامی تکالیف ذاتی خود را به انجام برساند. آموزش نماز و توجه به آن از گذشته جزء کتاب های درسی سازمان نهضت سوادآموزی بوده است. در استمرار فعالیت های فرهنگی مذهبی از جمله آموزش نماز و سایر آموزش های اعتقادی در دوره های آموزشی (استفاده از لوح ها و محتوای کتاب های درسی) از ابتدای تأسیس تاکنون، برنامه آموزش نماز کلید بهشت را به منظور ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان، تقویت میزان آشنایی مخاطبان با احکام نماز و تصحیح قرائت نماز سوادآموزان تهیه و اجرا نموده است. با مشارکت و همکاری ستاد اقامه نماز به منظور تقویت این فریضه مهم، تصحیح اقامه نماز، تعمیم و تعمیق فرهنگ آن را

در سرلوحه فعالیت‌های آموزشی خود قرار داده و شرایط مناسبی در برنامه‌ها به وجود آورده است تا همه مخاطبان بزرگسالی که از رشد عقلی، عاطفی و اجتماعی برخوردارند و در کلاس‌های سوادآموزی حضور دارند به تصحیح، تعمیق و تثبیت آموزش نماز بپردازند و فرهنگ درست‌خوانی نماز را گسترش دهند. سازمان نهضت سوادآموزی در این طرح، علاوه بر آموزش‌های جاری در طول دوره‌ها ضمن انجام تعهدات ذاتی خود در گسترش فرهنگ اسلامی، درصدد تعمیق و تقویت فرهنگ اقامه نماز توسط آموزش‌دهنده‌ها و سوادآموزان است. آموزش و توانمندسازی گروه‌های مؤثر جامعه و با هدف توسعه و ترویج فرهنگ اقامه نماز، افزایش و تقویت آگاهی‌های مخاطبان با قرائت صحیح و زیباخوانی نماز در میان آموزش‌دهندگان در انتقال معارف نورانی نماز به یادگیرندگان، دوره آموزشی کوتاه مدت نماز با عنوان " نمازکلید بهشت از سال ۱۳۹۶ تا کنون و با مشارکت سازمان نهضت سوادآموزی و ستاد اقامه نماز در سراسر کشور و با سرفصل‌هایی از جمله: نمازشناسی، آموزش عملی نماز، احکام نماز، نماز و خانواده و پاسخ به شبهات نماز برگزار گردیده و در حال برگزاری می‌باشد. حفظ و استمرار کارکرد برنامه‌های سوادآموزی از جمله برنامه آموزشی نماز کلید بهشت، مستلزم پایش و مراقبت از پیشرفت اجرای برنامه، شناسایی آسیب‌ها و نقاط ضعف طرح و تلاش برای رفع آن‌ها، پیشگیری از ایجاد این موانع در طرح‌های آتی سازمان، شناسایی خلأهای آموزشی و نیازهای سوادآموزان در مبانی دینی و اعتقادی و استفاده از نقاط قوت طرح و ابتکارات مجربان و آموزشیاران در برنامه‌های آینده سازمان سوادآموزی ضرورت اجرای این طرح را به‌خوبی نشان می‌دهند. تعیین میزان اثربخشی اجرای طرح در عملکرد افراد در حوزه نماز و همچنین ارزشیابی طرح و بررسی میزان تحقق اهداف کمی و کیفی آن به‌منظور نتایج حاصل از اجرای طرح به‌منظور بهره‌برداری در طرح‌های آتی سازمان نیز دارای اهمیت و ضرورت است. از این‌رو این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوالات است که: ارزشیابی از طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان چگونه است؟ آیا اهداف کمی و کیفی اجرای طرح محقق شده‌اند؟ نقاط ضعف، آسیب‌ها و نارسایی‌های طرح کدام‌اند؟ و خلأهای آموزشی و نیازهای مخاطبان در حوزه تربیت دینی و اعتقادی کدام‌اند؟

۲- مبانی نظری پژوهش (ارزشیابی، ارزیابی اثربخشی آموزشی)

با توجه به دیدگاه متخصصان، برای واژه ارزشیابی تعاریف مختلفی بیان شده است. مفهوم ارزشیابی به طور ساده، به تعیین ارزش برای هر چیزی یا داوری ارزش و اهمیت، آن است. با این حال، تعریف جامع‌تری از ارزشیابی را می‌توان بیان کرد. گی (۱۹۸۷) (گاسکی به نقل از سیف، ۱۳۸۶: ۳۶) نیز معتقد است ارزشیابی، فرایندی نظام‌مند است که با استفاده از آن، ارزش و شایستگی برنامه مشخص می‌شود و اثربخشی برنامه را در نظر می‌گیرد تا مشخص کند که آیا به اهداف اصلی دست یافته‌اند یا خیر؟ (به نقل از خراسانی، ۱۳۹۳، ۲۶) تعیین میزان اثربخشی دوره‌ها، امکان استفاده از بازخورد آن‌ها را در ارتقای سطح آموزش‌ها مهیا می‌

سازد. یک برنامه آموزشی تنها زمانی می تواند ارزشمندی خود را توجیه کند که شواهد معتبری در مورد تأثیر آموزش بر بهبود رفتار و عملکرد شرکت کنندگان و بالطبع منافع سازمانی عرضه کند، این امر به جنبه مهمی از فرایند آموزش و ارزشیابی اثربخشی آموزش اشاره دارد. (ایلی، ۱۳۷۵) کریک پاتریک (۲۰۰۹) ارزشیابی اثربخشی آموزشی را در چهار مرحله تعریف می کند: تعیین واکنش فراگیران به کلیه عوامل نظام آموزشی، تعیین میزان یادگیری فراگیران، تعیین میزان واکنش فراگیران به کلیه عوامل نظام آموزشی، تعیین میزان یادگیری فراگیران، تعیین میزان تغییراتی که در رفتار شرکت کنندگان در اثر شرکت در دوره به وجود می آید و تعیین میزان تحقق اهدافی که به طور مستقیم به سازمان ارتباط دارد. با توجه به مطالب مذکور، اثربخشی هنگامی در یک دوره آموزش حاصل خواهد شد که اولاً نیازهای آموزشی به روشنی تشخیص داده شود، ثانیاً برنامه مناسبی برای برطرف ساختن نیازها طراحی شود. ثالثاً برنامه طراحی شده به درستی اجرا گردد و رابعاً ارزیابی مناسبی از فرایند آموزش و در نهایت دستیابی به اهداف، انجام شود. به عبارت دیگر، ارزشیابی اثربخشی آموزشی، جهت تعیین مطلوبیت، اثربخشی و بهبود ارزش دوره آموزشی انجام می گیرد و شامل اثربخشی برنامه و مداخلات آموزشی، یادگیری صورت گرفته، تغییرات رفتاری فراگیران، کاربرد دانش ها و مهارت های آموخته شده در محل کار و همچنین تأثیرات دوره آموزشی در سازمان و جامعه است.

۳- رویکردهای ارزشیابی اثربخشی آموزشی

فتحی واجارگاه و دیبا واجاری (۱۳۹۰) پنج رویکرد برای ارزشیابی اثربخشی آموزشی با عناوین: رویکرد مبتنی بر هدف، رویکرد ارزیابی نتایج واقعی برنامه، رویکرد تأمین رضایت ذی نفعان، رویکرد رعایت استانداردهای آموزشی و رویکرد نقد هنری و خبرگی آموزشی را ارائه نموده اند. همچنین انتظارات نظام تربیت و آموزش سازمان، سوادآموزی به گونه ای نظام مند است که با در نظر گرفتن تمامی مراحل و فرایندهای (مدیریتی، اصلی و پشتیبان) نظام تربیت و آموزش، در راستای توجه به ارتقا، توسعه و بهبود مستمر، تعیین میزان مطلوبیت و تحقق اهداف پیش بینی شده را از طریق ساز و کار بازخورد نتایج و پیامدها به صورت مداوم و مستمر رصد نماید. به همین منظور و با توجه به اینکه محققان و نظریه پردازان هریک براساس مطالعات و تحقیقات خود الگوهایی را برای ارزشیابی اثربخشی آموزش ارائه داده اند، در این پژوهش، برای قضاوت میزان اثربخشی دوره آموزشی نماز کلید بهشت از الگوی ارزیابی اثربخشی کرک پاتریک استفاده شد.

۴- **اهداف تحقیق:** از آنجایی که پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان انجام شده است، به منظور دستیابی به هدف فوق، هشت هدف جزئی پیش بینی شد که عبارت بودند از:

- بررسی تأثیر اجرای طرح بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی.

- بررسی تأثیر اجرای طرح بر تقویت میزان آشنایی آموزش‌دهندگان و سوادآوزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز.

- بررسی تأثیر اجرای طرح بر تصحیح قرائت نماز سوادآموزان.

- بررسی نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب.

- شناسایی نقاط قوت و ضعف طرح آموزش عملی نماز.

۵- پیشینه پژوهش: بررسی ادبیات و پیشینه تحقیق در داخل کشور نشان‌دهنده آن است که موارد پژوهشی مختلفی در خصوص ارزیابی نگرش و التزام عملی افراد به نماز و همچنین ارزشیابی از طرح‌های آموزشی مختلف انجام شده است. سابقه توجه به آموزش نماز در سازمان سوادآموزی به زمان شروع کار نهضت سوادآموزی برمی‌گردد. این نهاد انقلابی در تهیه و تدوین محتوای آموزشی بخشی از کتاب‌های آموزشی، لوح‌های آموزشی و سیاست‌های آموزشی خود به آموزش نماز پرداخته است. در زمینه ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی در داخل و خارج از کشور، مطالعات مختلفی انجام شده است. برخی از تحقیقات در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱ برخی از تحقیقات انجام شده پیرامون ارزشیابی و آموزش نماز

عنوان تحقیق	یافته‌ها
طراحی الگوی سنجش اثربخش سیستم آموزش (ابطحی، ۱۳۸۸)	با اتخاذ رویکرد سیستمی عوامل، مؤلفه‌ها و شاخص‌های متناسب با ابعاد ورودی، فرایند و خروجی به ارائه یک مدل سه بعدی و ده مؤلفه‌ای و ۲۷ شاخصی نموده است.
الگوی ارزشیابی عملکرد آموزشی مک بیت و مک (گلین ۲۰۰۰)	طراحی الگوی ارزشیابی عملکرد آموزشگاه در چهار لایه یک الگوی چهار سطحی را ارائه نمودند. در این الگو در لایه اول ارزشیابی درونی به وسیله صاحبان اصلی آموزشگاه از قبیل مربیان، مدیران، فراگیران و والدین از طریق ارزشیابی عملکرد خودشان ابتدا توسط خودشان و سپس توسط دیگران (صاحبان اصلی آموزشگاه) و ارزشیابی بیرونی یعنی بازبینی و واری فعالیت‌های آموزشگاه توسط مقامات محلی و لایه سوم از ارزشیابی بیرونی در سطح ملی و با سؤال از نظام آموزش کشور و لایه چهارم از ارزشیابی بیرونی از سطح بین‌المللی است که با مقایسه وضع کشور با سایر کشورهاست و پیشنهاد ایشان درباره نظام‌های آموزشی به کارگیری هم‌زمان هر دو ارزشیابی درونی و بیرونی مناسب‌تر است.
نقش نماز در جهت‌دهی به سبک زندگی اسلامی در سیره رضوی ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۴)	بازخوانی و بازکاوی شاخص‌های نماز در زندگی اسلامی و تبیین و اجرایی کردن آن با تکیه بر فرهنگ رضوی، می‌تواند نقش مؤثری در تکامل فرد و خانواده و اجتماع داشته باشد. تبیین شاخص‌های نماز و سبک زندگی اسلامی از یکسو و اجرایی کردن آن در سطح فردی و اجتماعی با استفاده از روش‌های صحیح و کاربردی از سویی دیگر دو عامل مهم و کلیدی در نهادینه‌سازی زندگی اسلامی بایسته و شایسته در جامعه است.
مقایسه اثربخشی خواندن نماز به شیوه ذهن آگاهی و بدون ذهن آگاهی بر میزان اضطراب (بهشتیان و تمدن، ۱۳۹۵)	نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد بین نمازخواندن با شیوه ذهن آگاهی و بدون ذهن آگاهی تفاوت معناداری ($P < 0.01$) وجود دارد. نتایج این پژوهش نشان داد نمازخواندن با شیوه ذهن آگاهی می‌تواند روش مؤثری در کاهش اضطراب باشد.
روان‌سنجی ابزار سنجش نگرش به نماز (نادمی و همکاران، ۱۳۹۶)	نشان داد که پرسش‌نامه سنجش نگرش دانشجویان به نماز با ۲۲ پرسش، یک ابزار روا و پایا برای سنجش نگرش آن‌ها است و می‌تواند در دانشگاه‌های مختلف ایران مورد استفاده قرار گیرد.
نقش محوری نماز در تعالی فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم (شریفی، ۱۳۹۷)	با محور قرار دادن آیات قرآن کریم و بررسی تطبیقی و موضوعی آیات نماز، مهم‌ترین نقش‌هایی را که نماز می‌تواند در تعالی فرهنگی یک جامعه اسلامی ایفا کند، عبارت‌اند از: تعالی‌بخش فرهنگ اخلاص و یکرنگی؛ تعالی‌بخش فرهنگ نظم و انضباط؛ تعالی‌بخش فرهنگ تعاون و همکاری؛ تعالی‌بخش فرهنگ ایثار و انفاق؛ تعالی‌بخش فرهنگ جهاد و شهادت؛ تعالی‌بخش فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر؛ تعالی‌بخش فرهنگ عفاف و حجاب؛ تعالی‌بخش فرهنگ برابری و برادری؛ تعالی‌بخش فرهنگ تربیت دینی.
در مطالعه‌ای با عنوان نقش نماز در تربیت دینی دختران (رحیمی نیا، ۱۳۹۸)	علل کم‌توجهی برخی از دختران به نماز عبارت‌اند از: (۱) ناآگاهی از اهمیت مسئله یا عدم آشنایی با فلسفه نماز (۲) احساس توجر و عقب‌ماندگی (۳) گناه و بزهکاری و دنیاپرستی (۴) بی‌توجهی والدین
به ترتیب ۹۷ و ۷۵ مقاله فارسی و انگلیسی در حوزه نماز نمایه شده بود. کشور مالزی و دانشگاه مالایا، بیشترین تعداد مقاله را به خود اختصاص	

نماز در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و بین‌المللی توسط بتولی و همکاران (۱۳۹۸)	داده‌اند. از جمله مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در این مقالات می‌توان به اثربخشی نماز بر سلامت روان و جسم، عوامل مؤثر بر اقامه نماز، پایبندی به نماز، گرایش به نماز، تجلی نماز در هنر، اسرار نماز و بررسی احکام فقهی مرتبط با نماز اشاره کرد.
سنجش رفتار دینی، (لوبیا، ۱۹۳۳)	پرسشنامه‌ای جهت سنجش میزان ایمان در سطح گسترده‌ای تهیه کرده است،

مرور نتایج پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد که تحقیقات عمدتاً با یک رویکرد سیستمی (درون داد، فرایند و برون داد) به ارائه الگوهای تلفیقی مناسب شرایط محیطی مدنظر پرداخته‌اند.

۶- روش پژوهش:

پژوهش حاضر از نظر رویکرد تحقیق در گروه تحقیقات آمیخته (کمی-کیفی) و از نظر هدف، در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر چگونگی گردآوری داده‌های موردنیاز در بخش کیفی با روش تحلیل مضمون و در بخش کمی با روش تحقیق علی-مقایسه‌ای که از جمله تحقیقات توصیفی می‌باشد، انجام شده است. تحقیق علی-مقایسه‌ای، گذشته‌نگر بوده و سعی بر آن دارد که از معلول به علت احتمالی پی ببرد. (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰) برای گردآوری اطلاعات لازم در بخش کیفی و به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤالات ۷ و ۸ تحقیق و شناسایی دقیق نقاط قوت و نقاط ضعف طرح از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. در این پژوهش جهت اطمینان از روایی پژوهش، پژوهشگر پس از پایان توضیحات مصاحبه‌شوندگان در طول مصاحبه، برداشت خود از صحبت‌ها و گفته‌های مصاحبه‌شونده را بیان می‌کند تا با تأیید مصاحبه‌شونده از صحت مطالب بیان‌شده اطمینان یابد. جامعه آماری افراد برای مصاحبه شامل صاحب‌نظران و کارشناسان سازمان سوادآموزی، کارشناسان ادارات کل و کارشناسان ستاد اقامه نماز بودند. با توجه به اینکه افراد نمونه بایستی با موضوع پژوهش سازگار و همسو بوده و اطلاعات موردنیاز با رویکرد پژوهش را در اختیار قرار دهند، از روش نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به‌قاعده اشباع نظری استفاده شد. (کرسول، ۲۰۰۶) تحلیل محتوای مصاحبه‌ها به شکل تئوریک انجام گرفت. به این صورت که تحلیل داده‌ها از طریق مقایسه مداوم هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کمی انجام شد.

جامعه آماری در بخش کمی شامل کلیه آموزش‌دهنده‌ها و سوادآموزان کشور بودند که در طرح آموزش نماز کلید بهشت به‌عنوان آموزش‌دهنده و یا سوادآموز حضور دارند. جامعه آماری در هر دو بخش مورد نظر است. حجم نمونه با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه گرجسی و مورگان تحقیق مشخص شد. حجم نمونه تحقیق در گروه آموزش‌دهندگان برابر ۳۵۷ نفر و حجم نمونه سوادآموزان ۳۸۱ نفر به‌دست آمد. از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای برای انتخاب گروه نمونه استفاده شد. با توجه به همکاری خوب استان‌ها بیشتر از تعداد مورد نظر از هر یک از گروه‌های جامعه آماری تعداد ۵۲۰

پرسشنامه آموزش دهندگان و تعداد ۶۹۲ پرسشنامه سوادآموزان توزیع و جمع آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از آمار توصیفی (فراوانی‌ها، درصد، واریانس و انحراف استاندارد) به منظور ارائه وضعیت موجود و عملکرد نمونه آماری از آزمون t استفاده شد. در جدول شماره ۲ توزیع فراوانی آموزش دهندگان و سوادآموزان بر حسب استان ارائه شده است.

۶-۱- توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی آموزش دهندگان و سوادآموزان

جدول ۲: توزیع فراوانی آموزش دهندگان و سوادآموزان بر حسب استان

درصد تجمعی		درصد واقعی		درصد		فراوانی		استان‌ها
				سوادآموزان	آموزش دهندگان	سوادآموزان	آموزش دهندگان	
۹/۸	۱۰/۰	۹/۸	۱۰/۰	۹/۸	۱۰/۰	68	52	شهر تهران
۲۱/۱	۲۴/۴	۱۱/۳	۱۴/۴	۱۱/۳	۱۴/۴	78	75	البرز
۲۹/۳	۳۴/۸	۸/۲	۱۰/۴	۸/۲	۱۰/۴	57	54	آذربایجان غربی
۵۰/۱	۴۷/۱	۲۰/۸	۱۲/۳	۲۰/۸	۱۲/۳	144	64	کرمانشاه
۵۸/۶	۵۷/۳	۸/۵	۱۰/۲	۸/۵	۱۰/۲	59	53	خراسان جنوبی
۶۳/۵	۶۲/۷	۴/۹	۵/۴	۴/۹	۵/۴	34	28	مرکزی
۶۸/۳	۶۸/۷	۴/۸	۶/۰	۴/۸	۶/۰	33	31	کردستان
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۱/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۳۱/۳	220	163	شهرستانهای تهران
		۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	693	520	جمع کل

۷- یافته‌های تحقیق

در ابتدا و به عنوان یک آزمون تشخیصی، وضعیت نرمال بودن داده‌های مربوط به متغیرهای تحقیق در جامعه آماری مورد نظر، بررسی شده است.

H_0 : توزیع متغیرهای مورد مطالعه تحقیق نرمال است.

H_1 : توزیع متغیرهای مورد مطالعه تحقیق نرمال نیست.

جدول ۳: نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف جهت بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش

سوادآموزان				آموزش دهندگان				
ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز	نگرش سواد آموزان نسبت به نمازهای واجب	تقویت آشنایی سوادآموزان	ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن	ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز	تصحیح قرائت نماز	تقویت آشنایی آموزش دهندگان	ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن	
۴/۱۷	۴/۱۶	۴/۲۹	۴/۰۴	۴/۰۳	۴/۵۳	۴/۵۰	۴/۳۵	میانگین
۰/۵۹	۰/۴۸	۰/۵۸	۰/۶۵	۰/۶۴	۰/۵۱	۰/۵۴	۰/۵۲	انحراف استاندارد
۱/۲۳	۱/۱۸	۱/۱۶	۰/۹۰	۰/۷۲	۱/۱۸	۰/۸۷	۰/۷۶	کولموگروف - اسمیرنف
۰/۰۹	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۳۸	۰/۶۷	۰/۱۱	۰/۴۲	۰/۶۰	سطح معنی داری

همانطور که جدول ۳ نشان می دهد، بر اساس سطح معنی داری آزمون K-S که در تمامی متغیرهای مورد مطالعه در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان بیشتر از ۰/۰۵ است نتیجه می گیریم که دلیلی بر رد فرض صفر (توزیع متغیرهای مورد مطالعه تحقیق نرمال است) نداریم در نتیجه توزیع متغیرهای مورد مطالعه پژوهش نرمال است. بنابراین به دلیل اینکه متغیرهای پژوهش نرمال می باشند لذا جهت بررسی و آزمون سوالات تحقیق از آزمون های پارامتریک استفاده شده است. از جمله این آزمون ها در خصوص متغیرهایی که هم متغیر وابسته و هم متغیر مستقل در یک سوال پرسیده می شود آزمون تی تک نمونه ای است. که در ادامه به بررسی سوالات تحقیق از طریق آزمون تی تک نمونه ای پرداخته شده است.

۷-۱- سوال اصلی تحقیق: کیفیت اجرای طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان از نظر آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی در چه حد بوده است؟ جدول ۴ برگرفته از سوالات ۴۱ الی ۵۶ سوادآموزان و ۱ الی ۱۶ آموزش دهندگان می باشد. کد ۱ نشان دهنده مفهوم ضعیف، ۲ متوسط، ۳ خوب، ۴ خیلی خوب و کد ۵ نیز به معنی عالی است. بنابراین نقطه برش (Test value) عدد ۲,۶ یا همان سطح متوسط کیفیت در نظر گرفته شده است.

جدول ۴: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی

سطح معنی داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰	647	۳۲/۷۵	۰/۵۹	۴/۱۷	سوادآموز
۰/۰۰	506	۲۱/۳۱	۰/۶۵	۴/۰۳	آموزش دهنده

بر اساس سطح معنی داری آزمون تی فوق که در هر دو گروه سوادآموز و آموزش دهنده کمتر از ۰/۰۰۱ است، بنابراین برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) یعنی $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول ۴ که در گروه سوادآموز (۴/۱۷) و در گروه آموزش دهنده (۴/۰۳) و بیشتر از عدد ۲/۶۰ است، نتیجه می گیریم که فرضیه $H_1: \mu > 2.6$ در هر دو گروه مورد مطالعه مورد پذیرش واقع شده است. بدین معنی که اغلب سوادآموزان و آموزش دهندگان گزینه های خیلی خوب و عالی یا به عبارتی سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که اغلب آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی در ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز، آنرا با مطلوبیت بالا عنوان نموده اند. درعین حال، با مقایسه میانگین نمرات مربوط به گروه آموزش دهندگان و گروه سوادآموزان می توان نتیجه گرفت که از نظر سوادآموزان مطلوبیت برگزاری دوره های آموزش عملی نماز در حد بالاتری قرار داشته است.

همچنین، به منظور بررسی دقیق تر و برای تعیین اینکه «آیا بین نظر دو گروه سوادآموزان و آموزش دهندگان در ارزیابی کلی دوره آموزش عملی نماز، تفاوت معنی دار وجود دارد یا ندارد؟»، از آزمون t استودنت برای گروه های مستقل استفاده شد. نتایج به دست آمده در جدول ۵ نمایش داده شده است.

جدول ۵: نتایج آزمون تی مستقل جهت ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی

سطح معنی داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰	۱۱۵۳	۴/۰۲	۰/۵۹	۴/۱۷	سوادآموز
			۰/۶۵	۴/۰۳	آموزش دهنده

همانطور که در جدول فوق مشخص است سطح معنی داری آزمون تی مستقل کمتر از ۰/۰۱ می باشد. بنابراین فرض برابری میانگین سوادآموزان و آموزش دهندگان در سطح اطمینان ۹۹ درصد رد و فرض مقابل تأیید می گردد. بدین معنی که تفاوت معنی داری بین دیدگاه سوادآموزان و آموزش دهندگان درباره ارزیابی کلی دوره های آموزش عملی نماز وجود دارد. از طرفی داده های به دست آمده از جدول فوق تاکید بر این دارد که گروه سوادآموزان مطلوبیت دوره های آموزش عملی نماز را در حد بالاتری تشخیص داده اند.

۷-۲- سوالات فرعی:

۷-۲-۱- میزان تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی تا چه حد بوده است؟
 لازم به ذکر است که در جداول سوالات فرعی ۱ الی ۴، کد ۱ نشاندهنده مفهوم خیلی کم، ۲ کم، ۳ تاحدی، ۴ زیاد و کد ۵ نیز به معنی خیلی زیاد است. بنابراین نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۶: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۴۹	۰/۵۲	۴۶/۱۷	509	۰/۰۰

همانطور که جدول ۶ نشان می دهد سطح معنی داری آزمون تی کمتر از ۰/۰۰۱ بوده در نتیجه برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) یعنی $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۴۹) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آنان تاثیرگذار بوده است و باعث ترویج بیشتر معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آنان شده است.

۷-۲-۲- میزان تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین سوادآموزان نهضت سوادآموزی تا چه حد بوده است؟

جدول ۷: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین سوادآموزان نهضت سوادآموزی

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۰۴	۰/۵۴	۳۰/۸۳	692	۰/۰۰

همانطور که جدول ۷ نشان می دهد سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه ، (۴/۰۴) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق ، (۴/۰۴) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر سوادآموزان نهضت سوادآموزی، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آنان تاثیرگذار بوده است و باعث ترویج بیشتر معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آنان شده است.

۷-۲-۳- میزان تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی با احکام نماز تا چه حد بوده است؟

جدول ۸: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی آموزش

دهندگان نهضت سوادآموزی با احکام نماز

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۵۰	۰/۵۴	۴۵/۰۹	509	۰/۰۰

همانطور که جدول ۸ نشان می دهد سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه (۴/۵۰) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق ، (۴/۵۰) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی آنان با احکام نماز تاثیر داشته است و باعث آشنایی بیشتر آنان با احکام نماز شده است.

۷-۲-۴- میزان تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز تا چه حد بوده است ؟

جدول ۹: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۲۹	۰/۵۸	۳۹/۷۴	692	۰/۰۰

همانطور که جدول ۹ نشان می دهد سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه (۴/۲۹) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق ، (۴/۲۹) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر سوادآموزان نهضت سوادآموزی، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تقویت آشنایی آنان با احکام نماز تاثیر داشته است و باعث آشنایی بیشتر آنان با احکام نماز شده است.

۷-۲-۵- میزان تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت صحیح نماز سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز تا چه حد بوده است؟

یافته های جدول ۱۰ بر اساس چک لیست ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان بدست آمده است. بر این اساس، کد ۱ نشاندهنده مفهوم نیاز به تلاش ، ۲ متوسط ، ۳ خوب و کد ۴ نیز به معنی عالی است. بنابراین نقطه برش (Test value) عدد ۲ یا همان متوسط در نظر گرفته شده است. لازم به ذکر است که تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت صحیح نماز سوادآموزان شامل قرائت صحیح اذان و اقامه ، قرائت صحیح حمد ، قرائت صحیح سوره ، قرائت صحیح ذکر رکوع ، قرائت صحیح ذکر سجده ، قرائت صحیح ذکر قنوت ، قرائت صحیح تسبیحات اربعه ، قرائت صحیح تشهد و قرائت صحیح ذکر سلام می باشد که در ادامه از طریق آزمون تی تک نمونه ای به بررسی آنها پرداخته شده است.

جدول ۱۰: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت صحیح نماز سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۲/۷۸	۰/۶۱	۶۲/۹۹	2477	۰/۰۰

همانطور که نتایج آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۰۱ بوده در نتیجه برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲ (سطح متوسط) یعنی $H_0: \mu = 2$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق ،

(۲/۷۸) که بیشتر از عدد ۲ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2$ مورد پذیرش واقع می شود. بنابراین، نتیجه گیری می شود که اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت نماز سوادآموزان نهضت سوادآموزی تاثیرگذار بوده است و باعث بهبود قرائت نماز آنان شده است.

۷-۲-۶- نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب چگونه است؟

یافته های جدول ۱۱ بر اساس سوالات ۲۱ الی ۴۰ پرسشنامه سوادآموزان می باشد. بر این اساس کد ۱ نشاندهنده مفهوم هیچ وقت ، ۲ خیلی کم ، ۳ گاهی اوقات ، ۴ اغلب و کد ۵ نیز به معنی همیشه بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۱۱: نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۱۶	۰/۴۸	۴۰/۶۵	676	۰/۰۰

همانطور که مشخص است سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه ، (۴/۱۶) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ (نقطه برش) می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق ، (۴/۱۶) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های اغلب و همیشه را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که اجرای طرح آموزش عملی نماز بر نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب تاثیرگذار بوده است و باعث بهبود نگرش آنان نسبت به نمازهای واجب شده است.

۷-۲-۷- سؤال هفتم پژوهش: نقاط قوت طرح آموزش عملی نماز کدام ها هستند؟

به منظور جمع آوری نظرات آموزش دهندگان و سوادآموزان، سوالات مربوط به شناسایی نقاط قوت و ضعف طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) در انتهای پرسشنامه مربوطه گنجانده شد و نظرات آن ها نیز جمع آوری گردید. با توجه به اینکه تعداد افراد نمونه در بخش کمی و در مورد آموزش دهندگان مبتنی بر جدول تعیین حجم نمونه مورگان ۳۶۴ نفر بودند و پرسشنامه ها میان تعداد بیشتری از افراد نمونه، مازاد بر حجم نمونه تعیین شده توزیع شد، تعداد ۵۲۰ پرسشنامه جمع آوری گردید. تعداد ۴۲۴ نفر از افراد نمونه به سوالات پاسخ باز، پاسخ داده بودند. در مورد سوادآموزان نیز مبتنی بر جدول تعیین حجم نمونه مورگان ۳۹۲ نفر بودند و

پرسشنامه ها میان تعداد بیشتری از افراد نمونه، مازاد بر حجم نمونه تعیین شده توزیع شد، تعداد ۶۹۳ پرسشنامه جمع آوری گردید. تعداد ۴۲۶ نفر از افراد نمونه (سوادآموزان) به سوالات پاسخ باز، پاسخ داده بودند.

به منظور تحلیل پاسخ هایی که آموزش دهندگان و سوادآموزان به سوالات بازپاسخ داده بودند، متن پاسخ ها مطابق با روش تحلیل مضمون^۳ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. فرایندی که برای تحلیل پاسخ های آموزش دهندگان و سوادآموزان به سوالات بازپاسخ مورد استفاده قرار گرفت شامل سه مرحله ۱. تجزیه و توصیف متن، ۲. تشریح و تفسیر متن و ۳. ترکیب و ادغام متن بود.

یافته های تحقیق دلالت بر این داشت که ده نقطه قوت مربوط به اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) از نظر آموزش دهندگان به ترتیب اولویت و بر اساس درصد فراوانی بیشتر عبارت از «یادگیری اصولی مقدمات، احکام، اقامه درست، قرائت صحیح و معانی اذکار، سوره ها»، «کمک به رفع مشکل اقامه درست نماز و رعایت ترتیب نماز»، «توانمندسازی و تسلط آموزش دهنده ها در آموزش نماز و مسایل مذهبی»، «آگاهی از چرایی خواندن نماز و تقویت نگرش آنان»، «تغییر نوع نگاه به نماز و پرهیز از عجله در خواندن نماز»، «افزایش اطلاعات نظری و عملی و یادگیری مسایل شرعی (غسل، تیمم و ...)»، «ایجاد فضا و شرایط برای پاسخگویی به سایر سوالات شرعی و مذهبی سوادآموزان»، «تسری آموزش و اصلاح نماز به محیط خانواده ها»، «یادآوری نکات و مطالب مهم نماز (توجه به مناجات و دعا)»، «ایجاد تفکر در معانی اذکار و سوره های نماز» می باشد.

همچنین؛ ده نقطه قوت مربوط به اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) از نظر سوادآموزان به ترتیب اولویت و بر اساس درصد فراوانی بیشتر عبارت از «آموزش درست خوانی و صحیح خوانی نماز»، «خوب، مفید و کاربردی بودن دوره»، «آشنایی و یادگیری تلفظ و قرائت صحیح سوره ها و اذکار نماز»، «آشنایی با آداب، قواعد و احکام نماز»، «آموزنده، کامل و مفید بودن مطالب کتاب در باره نماز»، «آشنایی بیشتر و یادگیری بهتر نماز و جزئیات آن»، «مرور آموخته ها، رفع ایرادات و اشکالات نماز و قرائت آن»، «توجه به اهمیت نماز، ایجاد حساسیت و اقامه نماز در اول وقت»، «ایجاد انگیزه، علاقه و اشتیاق به نماز و مسایل اعتقادی»، «شناخت بیشتر از خدا، تقویت ایمان، آرامش و رفع نیازهای روحی و معنوی» می باشد.

۷-۲-۸- سؤال هشتم پژوهش: نقاط ضعف طرح آموزش عملی نماز کدام ها هستند؟

³ Thematic Analysis

ضمن طی فرآیندی که در قسمت قبل در قالب روش تحلیل مضمون و با هدف تحلیل پاسخ های شرکت کنندگان در تحقیق به والات بازپاسخ انجام گرفت، در خصوص شناسایی نقاط ضعف طرح آموزش عملی نماز، یافته های تحقیق دلالت بر این داشت که ده نقطه ضعف مربوط به اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) از نظر آموزش دهندگان به ترتیب اولویت و بر اساس درصد فراوانی بیشتر عبارت از «زمان کم ارائه در کلاس و عدم فرصت برای پاسخ به سوالات و رفع اشکال سوادآموزان»، «نبود برنامه آموزشی نرم افزاری تلفن همراه (فیلم های آموزشی و اپلیکیشن)»، «کاهش سوادآموز و دشواری جذب سوادآموز به ویژه در شرایط شیوع بیماری کرونا»، «کمبود اطلاعات درون کتاب پیرامون نماز، بدین معنی که موارد دیگری به آن اضافه شود»، «کم بودن زمان آموزش و جلسات توجیهی آموزش دهندگان»، «نبود و یا کمبود وسایل کمک آموزشی، ویدئو پروژکتور و رایانه»، «نداشتن گوشی تلفن همراه اندروید و یا عدم توان استفاده از گوشی برای آموزش در میان برخی از سوادآموزان»، «ضعف توان خواندن سوادآموزان و فراموشی یادگرفته ها در برخی از سوادآموزان»، «عدم مشارکت در فعالیت گروهی به دلیل اشتباه در قرائت نماز و خجالت کشیدن آن ها»، «مقاومت و تعصب برخی از سوادآموزان مسن به آموخته های پیشین» می باشد.

همچنین؛ ده نقطه ضعف مربوط به اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) از نظر سوادآموزان به ترتیب اولویت و بر اساس درصد فراوانی بیشتر عبارت از «کم بودن زمان آموزش»، «مشکل یادگیری به خاطر وجود کرونا و عدم تشکیل کلاس های حضوری»، «مکان نامناسب از نظر اندازه و نظافت، کمبود امکانات برای وضو و نماز جماعت»، «نبود لوازم آموزشی و کمک آموزشی (CD)، فایل صوتی و فیلم آموزشی»، «نبود مسابقه، هدیه، جایزه و تشویق»، «مشکل خواندن (سخت بودن خواندن و درک برخی از کلمات)»، «مشکل تهیه عکس و فیلم در آموزش مجازی»، «مشکل کار با گوشی، قطع اینترنت و کلاس آنلاین»، «مطالب کم کتاب در باره احکام»، «خودداری از پرسیدن سوال به واسطه شرم از ندانستن و یا قرائت و یا اقامه اشتباه» می باشد.

۸- نتیجه گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان (نماز کلید بهشت) انجام شد. این طرح به عنوان فعالیتی مشترک میان سازمان نهضت سوادآموزی و ستاد اقامه نماز در تیرماه سال ۱۳۹۶ توسط معاون وزیر آموزش و پرورش و رئیس وقت سازمان نهضت سوادآموزی به ادارات کل آموزش و پرورش استانها ابلاغ شد. برای آموزش آموزش دهندگان و سوادآموزان کتاب «نماز، کلید بهشت» و راهنمای آن به همراه لوح آموزشی (اپلیکیشن) مناسب برای استفاده در گوشی تلفن همراه تهیه و در جامعه هدف توطیع

گردیده است. بررسی یافته های حاصل از بخش کیفی تحقیق که نقاط قوت طرح را مورد توجه قرار داده است نشان می دهد که هم افراد مطلع و صاحب نظران و هم آموزش دهندگان و سوادآموزان، هر سه گروه اعلام کرده اند که اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث یادگیری تلفظ و قرائت صحیح سوره ها و اذکار نماز و آشنایی با مقدمات و احکام نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است. در حالی که هدف دوم طرح «تقویت میزان آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان با احکام نماز» بوده است، بررسی های مبتنی بر آمار استنباطی و مرتبط با سوالات سوم و چهارم تحقیق نشان داد که هم آموزش دهندگان و هم سوادآموزان اعلام کرده اند که، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر میزان آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان با احکام نماز تاثیرگذار بوده است و باعث تقویت آشنایی آنان با احکام نماز شده است. همچنین، در حالی که هدف سوم طرح «تصحیح قرائت نماز سوادآموزان» بوده است، بررسی های مبتنی بر آمار استنباطی و مرتبط با سوال پنجم تحقیق نشان داد که استفاده از چک لیست ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان که صحت قرائت را در نه بخش شامل «قرائت صحیح اذان و اقامه»، «قرائت صحیح حمد»، «قرائت صحیح سوره»، «قرائت صحیح ذکر رکوع»، «قرائت صحیح ذکر سجده»، «قرائت صحیح ذکر قنوت»، «قرائت صحیح تسبیحات اربعه»، «قرائت صحیح تشهد» و «قرائت صحیح ذکر سلام» مورد بررسی قرار داده، حکایت از این دارد که اجرای طرح آموزش عملی نماز باعث بهبود قرائت اذکار و عبارات مورد نظر شده است و میزان کیفیت آن از حد متوسط جامعه بیشتر است. علاوه بر آن بررسی های مبتنی بر آمار استنباطی و مرتبط با سوال ششم تحقیق نشان داد که اجرای طرح آموزش عملی نماز بر نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب تاثیرگذار بوده است و باعث بهبود نگرش آنان نسبت به نمازهای واجب شده است. این در حالی است که بررسی نقاط قوت ناشی از اجرای این طرح که بر پایه نظرات سوادآموزان و آموزش دهندگان تنظیم شده است بر تاثیر اجرای این طرح بر نگرش سوادآموزان و بهبود آن تاکید کرده است.

همچنین، از مهمترین یافته های حاصل از انجام این تحقیق، همخوانی و همسویی نقاط قوت مربوط به اجرای طرح در بین سه گروه صاحب نظران و افراد مطلع، سوادآموزان و آموزش دهندگان است. به طوری که، هر سه گروه بر نقاط قوت طرح به طرح ذیل تاکید دارند:

۱. اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث یادگیری تلفظ و قرائت صحیح سوره ها و اذکار نماز و آشنایی با مقدمات و احکام نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است.

۲. اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث آشنایی بیشتر آموزش دهندگان و سوادآموزان با جزئیات نماز و رعایت ترتیبات نماز شده است.

۳. اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث افزایش اطلاعات نظری و عملی آموزش دهندگان و سوادآموزان در خصوص نماز و یادگیری مسائل شرعی دیگر همچون غسل، تیمم و ... شده است.

۴. اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث آگاهی بیشتر آموزش دهندگان و سوادآموزان نسبت به چرایی خواندن نماز و تقویت نگرش آنان و ایجاد حساسیت در آنان برای اقامه نماز در اول وقت شده است.

۵. اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث شناخت بیشتر از خدا، تقویت ایمان، آرامش و رفع نیازهای روحی و معنوی در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است.

همچنین، از مهمترین یافته های حاصل از انجام این تحقیق، همخوانی و همسویی نقاط ضعف ناشی از اجرای طرح در بین سه گروه صاحب نظران و افراد مطلع، سوادآموزان و آموزش دهندگان است. به طوری که، هر سه گروه بر نقاط ضعف طرح به ظرح ذیل تاکید دارند:

۱. کم بودن زمان آموزش مختص طرح مورد نظر و عدم فرصت کافی برای پاسخ دادن به سوالات و رفع اشکال سوادآموزان.

۲. عدم وجود و بهره گیری از نرم افزاری آموزشی قابل استفاده روی موبایل و کمبود وسایل آموزشی و کمک آموزشی.

۳. ضعف توان خواندن در نزد برخی سوادآموزان و فراموشی آموخته ها توسط آنها.

۴. عدم مشارکت در فعالیت های گروهی توسط سوادآموزان به دلیل خجالت کشیدن و خودداری از پرسیدن سوال به واسطه شرم از ندانستن و یا قرائت و اقامه اشتباه نماز.

۵. عدم تشکیل کلاسهای حضوری و کاهش جمعیت سوادآموزان در کلاسها به خاطر شیوع کرونا.

۹- منابع

- ابیلی، خدایار(۱۳۷۵)، ارزیابی طرح ها و برنامه های آموزشی برای توسعه، تهران: انتشارات مؤسسه بین المللی
- اشتراوس، آن سلم و جولیت کوربین (۱۳۸۵)، نظریه مبنایی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بازرگان، عباس(۱۳۹۱)، ارزشیابی آموزشی، تهران: سمت.
- بازرگانی، محمد(۱۳۸۶)، نظام ارزشیابی اثر بخشی آموزش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، معاونت نیروی انسانی ستاد کل نیروهای مسلح، اداره آموزش.
- بابایی، محمدعلی(۱۳۹۳)، طراحی فرایند جامع ارزشیابی آموزشی نظام تربیت و آموزش سپاه، کد پروژه 4000
- جوادی پور، محمدعلی و ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۹۰)، مدل ارزیابی اثربخش نظام آموزش از راه دور دانشگاه پیام نور، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال دوم، شماره اول
- حجازی، یوسف؛ بازرگان، عباس و اسحاقی، فاخته(۱۳۸۷)، راهنمای گام به گام ارزیابی درونی کیفیت در نظام دانشگاهی، انتشارات دانشگاه تهران.
- خراسانی، اباصلت و حسینی ضرابی، حامد(۱۳۹۳)، ارزشیابی آموزشی (از تئوری تا عمل)، تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
- خراسانی، اباصلت و مهدی، رضا(۱۳۸۵)، راهنمای طراحی و مدیریت سیستم آموزش کارکنان (ساک)، تهران: آریا پروژه.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۷۷) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت.
- دستورالعمل اجرایی نماز کلید بهشت، صادره از سوی نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۶
- دلاور، علی (۱۳۸۸). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد.
- رضویه، اصغر (۱۳۶۵). پژوهش‌های علی - مقایسه‌ای و کاربرد آن در علوم رفتاری، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره اول، شماره دوم.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۴). اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: نشر دوران، چاپ چهارم، ویرایش ششم.
- سرمد، زهره و همکاران (۱۳۹۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر آگاه. چاپ بیست و یکم.
- شریفی، حسن و شریفی، نسترن (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سخن

- کرسول، جان و پلانوکلازک، ویکی (۲۰۰۷). روش‌های پژوهش ترکیبی، ترجمه علیرضا کیامنش و جاوید سرایی. تهران: انتشارات آبیژ.
- کیامنش، علیرضا و دانای طوس، مریم (۱۳۹۱). طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبایی.
- گال، مردیت و دیگران (۱۳۸۲)، روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی. ترجمه احمدرضا نصر و دیگران. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و سمت. جلد اول.
- فتحی واجارگاه، کورش و دیبا واجاری، طلعت (۱۳۹۰)، ارزشیابی اثربخشی دوره های آموزشی، تهران: انتشارات آبیژ.
- قهرمانی، محمد (۱۳۸۰)، ارزیابی اثربخشی دوره های کارشناسی ارشد مدیریت پروژه و مدیریت عملیات بهره برداری . مجله مدیریت توسعه، شماره
- ولف، ریچارد (۱۳۸۶)، ارزشیابی آموزشی، ترجمه علیرضا کیامنش، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

AbuSneineh, W., & Zairi, M. (2010). An evaluation framework for e-learning effectiveness in the Arab world. *International Encyclopedia of Education*.

Alkin, C. Marvin. (2011). *Evaluation essentials from A to Z*. New York. The Guilford Press

Birdi, Kamal. (2010). *The taxonomy of Training and Development Outcomes: A new Model of training*, Brighton, UK.

Edwards, J. E., Scott, J. C., & Raju, N. S. (2003). *The Human Resources Program- Evaluation Hand book*. California: sage Publications.

Eseryel, Deniz. (2002). *Approaches to Evaluation of Training: Theory and Practice*.

Kirkpatrick, Donald, L. and Kirkpatrick, James, D. (2009). *Evaluating Training Programs: The Four Levels*. Berrett Publishing. New York

Kunche, A. Puli, R. K. Guniganti, S. & Puli, D. (2011). *Analysis and Evaluation of Training Effectiveness*. *Human Resource Management Research*, p 1-7

Lieberman M, Mulder DS, Lavoie A, Sampalis JS. Implementation of a trauma care system: evolution through evaluation. *J Trauma*. 2004 Jun;56(6):1330-5. PubMed

Noe, R. (2008). *Employee Training & Development* (fourth ed.) McGraw-